

STRESZCZENIE W JĘZYKU POLSKIM

Niniejsza rozprawa doktorska poświęcona jest analizie procesów, jakie zaszły podczas tworzenia filmowych adaptacji prozy Jane Austen. Skupia się ona na porównaniu literackich typów postaci stworzonych przez pisarkę oraz ich filmowych odpowiedników z uwzględnieniem wykorzystanych filmowych środków stylistycznych oraz zabiegów narracyjnych. Rozważania te pozwalają odpowiedzieć na sformułowane we wstępie dysertacji następujące pytania badawcze: w jaki stopniu adaptacje filmowe powielają wizerunki bohaterów Austen i umożliwiają reprodukcję ich charakterystycznych cech osobowości?; jakie zmiany zostają wprowadzone, aby dostosować je do gustów i oczekiwań odbiorców końca XX i początku XXI wieku?; jaki wpływ mają takie modyfikacje na recepcję bohaterów i świata znanego z prozy Austen?

Odwołanie się do komparatystyki jako metody badawczej pozwala naświetlić wzajemne powiązania zjawisk literackich i nieliterackich oraz wydobywa istniejące między nimi kontrasty i podobieństwa. Ponadto wykorzystana zostaje analiza neoformalna, gdyż to współpraca stylu oraz formy, z uwzględnieniem kontekstu historycznego i kulturowego wpływa na odmienność celuloidowych Bennetów czy Darcych, służąc modyfikacji wybranych cech będących atrybutami ich powieściowych pierwowzorów.

W doborze materiału badawczego wzięto pod uwagę jedynie mainstreamowe filmy pełnometrażowe powstałe po roku 1995 r., będące swobodnymi adaptacjami *Dumy i uprzedzenia*, *Rozważnej i romantycznej* oraz *Emmy*. W rozprawie posłużono się zmodyfikowaną typologią Johna M. Desmonda i Petera Hawkesa. Kluczowe stały się dwie zaproponowane przez nich kategorie – adaptacja bliska i adaptacja swobodna. Adaptacje swobodne prozy Austen – stanowiące podstawowy korpus dzieł analizowanych – przenoszą akcję powieści z Anglii okresu regencji do innej epoki czy kraju lub umieszczają ją w obrębie innego kontekstu kulturowego. W grupie dzieł analizowanych znajdują się również filmy utrzymane w innych niż melodramat konwencjach gatunkowych. Adaptacje bliskie powieści Austen, to z kolei melodramaty kostiumowe, które w większości zachowują zarówno miejsce, jak i czas akcji, lecz wykraczają poza konwencje gatunkowe znane z literackich pierwowzorów. Modyfikacje zastosowane przez twórców swobodnych adaptacji mogą zatem przebiegać w trzech kierunkach: zmiany czasu akcji, czyli uwspółcześnienia, zmiany dominanty gatunkowej oraz zmiany kontekstu kulturowego. Każda z tych strategii modyfikacyjnych omawiana jest w osobnym rozdziale niniejszej dysertacji.

Rozprawa ma charakter teoretyczno-analityczny i składa się ze wstępu, czterech rozdziałów oraz zakończenia. Rozdział pierwszy stanowi wprowadzenie do dalszych analiz, poświęconych adaptacjom swobodnym. Z tego względu skupia się on na kostiumowych ekranizacjach powieści Jane Austen powstałych w łonie kina dziedzictwa narodowego, a także omawia tendencje oraz zmiany w nich zachodzące. Rozdział drugi koncentruje się na analizie adaptacji uwspółcześniających fabułę i przenoszących akcję do Anglii lub USA na przełomie XX i XXI wieku. Rozdział trzeci uwzględnia analizę filmów, w których nastąpiła zmiana dominanty gatunkowej, a więc komediach romantycznych oraz filmach grozy i ich parodystycznych wariantach. Przedmiotem zainteresowania rozdziału czwartego są dzieła osadzające akcję powieści pisarki w odmienny (ale i odległym) kręgu kulturowym. Dokonano w nim omówienia indyjskich i chińskich adaptacji prozy Jane Austen.

Układ rozdziałów odzwierciedla swego rodzaju gradację związaną z modyfikacjami dokonywanymi w procesie adaptacji. Rozprawę rozpoczyna rozdział poświęcony adaptacjom bliskim, które wydają się w najmniejszym stopniu zmieniać pierwotną fabułę. Każdy kolejny skupia się na kategorii wprowadzającej istotne zmiany, wpływające na oddalanie się od oryginału. Struktura rozprawy sugeruje zatem, że proces adaptacji powieści Jane Austen ewoluje, a popularyzację jej prozy i dostosowanie jej do gustu współczesnego odbiorcy ułatwia zastosowanie szeregu różnych operacji adaptacyjnych. Praca odwołuje się tutaj do zaproponowanych przez Marka Hendrykowskiego w książce *Współczesna adaptacja filmowa* siedmiu operacji adaptacyjnych, którymi są: transakcentacja, substytucja, addycja, redukcja, inwersja, kondensacja i amplifikacja. Ewolucja sposobów adaptacji prozy Austen nie oznacza jednak, że z początkiem każdej nowej tendencji kończy się poprzednia. Wręcz przeciwnie, tendencje przeplatają się i wzajemnie na siebie oddziałują, często dając początek nowym zjawiskom, modom, niekiedy cyklom filmowym.

Badania przeprowadzone w ramach tej rozprawy dowodzą także, że kino traktuje prozę Austen instrumentalnie, gdyż twórcy kolejnych filmowych adaptacji decydują się na wykorzystanie tylko takich aspektów oryginałów literackich, które uznają za najbardziej interesujące, nośne lub wykazujące największy potencjał komercyjny, jednocześnie ignorując lub eliminując elementy, które uważają za nieistotne z punktu widzenia fabuły, konstrukcji postaci czy przekazu własnych działań. Modyfikacje, dokonywane zarówno na poziomie treści, jak i formy, adaptowanego utworu służą przede wszystkim poszerzeniu kręgu odbiorców, zapewnieniu każdemu widzowi – choć z różnych powodów – filmu atrakcyjnego. Jak się jednak okazuje, komercjalizacja powieści Austen odbywająca się w procesie filmowej adaptacji niejednokrotnie prowadzi do ich znaczącej pauperyzacji i zubożenia, co często motywowane jest chęcią wyeksponowania uniwersalnych aspektów tej prozy oraz dążeniem do wyeksploatowania ich wizualnego potencjału.